

ZWAMMERDAMSCHEPEN OP EEN WERELDPODIUM

Bidbook voor de Romeinse Scheepswerf Archeon

Aanbiedingsbrief

Geachte lezer,

Voor u ligt het bidbook Romeinse Scheepswerf Archeon. Met dit document presenteren de initiatiefnemers – de provincie Zuid-Holland, de gemeente Alphen aan den Rijn en Stichting Museumpark Archeon – hun gezamenlijke ambitie om de wereldberoemde Zwammerdamschepen een toekomstbestendige plek te geven in Museumpark Archeon.

De zes Romeinse schepen werden tussen 1971 en 1974 ontdekt en opgegraven bij Zwammerdam, op de plek van het Romeinse fort Nigrum Pullum. Ze behoren tot de belangrijkste archeologische vondsten van Nederland en zijn wereldwijd bekend als unieke voorbeelden van de Romeinse scheepsbouw. De schepen maken deel uit van de Rijkscollectie en zijn nauw verbonden met het UNESCO Werelderfgoed van de Neder-Germaanse Limes.

Na decennia van onderzoek, conservering en restauratie is het moment aangebroken om deze bijzondere collectie duurzaam te behouden én zichtbaar te maken voor een breed publiek.

In dit bidbook schetsen wij hoe dat kan. Het document beschrijft de inhoudelijke en publieksgerichte visie op de presentatie van de Zwammerdamschepen, het programma voor een nieuw gebouw in Museumpark Archeon, de financiële en organisatorische uitgangspunten en de route van planvorming naar realisatie.

Het plan voorziet in een plek waar behoud, onderzoek en publieksbeleving samenkomen: een open depot waar de schepen zichtbaar worden bewaard, een tentoonstelling waarin hun verhaal wordt verteld, en een restauratie- en belevingswerf waar bezoekers kunnen zien hoe aan dit bijzondere erfgoed wordt gewerkt.

Met dit bidbook nodigen wij u uit om kennis te nemen van de plannen en met ons mee te denken over de volgende stap: de realisatie van een publiek toegankelijke en toekomstbestendige plek waar de Zwammerdamschepen zichtbaar worden bewaard, onderzocht en beleefd.

Namens de partners van de Romeinse Scheepswerf Archeon nodig ik u van harte uit om aan boord te komen van dit project.

All aboard!

Met vriendelijke groet,

Meindert Stolk

Gedeputeerde provincie Zuid-Holland

Namens:

Alphen aan den Rijn

Inhoudsopgave

I. De Zwammerdamschepen	6
II. Toekomstvisie voor de Zwammerdamschepen	8
III. Meerwaarde en samenwerking	14
IV. Investeringen en exploitatie	18
V. Vaarroute naar realistische	20
VI. “All aboard!”	22

I. De Zwammerdamschepen

Zwammerdam 1

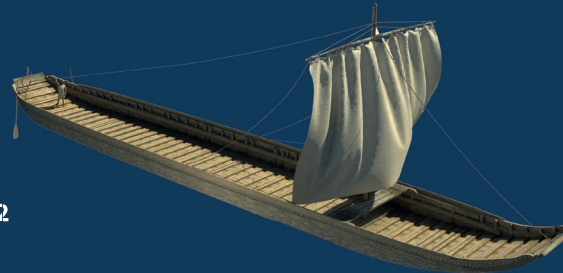
Zwammerdam 3

Zwammerdam 5

Zwammerdam 2
23 meter

Zwammerdam 4
34 meter

Zwammerdam 6
20 meter

Een kroon op decennialange toewijding

Een erfgoedproject van uitzonderlijke duur en samenwerking

Wat in 1971 begon als een spectaculaire archeologische vondst, groeide uit tot één van de langstlopende en meest ambitieuze erfgoedprojecten van Nederland en Europa. Al meer dan 50 jaar werken vier partners samen aan het behoud van de Zwammerdamschepen: het Rijk (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en later Batavialand), de provincie Zuid-Holland, de gemeente Alphen aan den Rijn en Stichting Museumpark Archeon.

Archeon als thuisbasis voor restauratie, kennis en publieksbereik

In nauwe samenwerking met deze partners nam Archeon het initiatief om de schepen terug te brengen naar hun gemeente van herkomst. Als archeologisch park met grote naamsbekendheid vormt Museumpark Archeon een logische thuisbasis voor de Zwammerdamschepen. Hier zijn de houten onderdelen zorgvuldig gewassen, geordend en waar nodig gerestaureerd. Daarmee ontwikkelde Museumpark Archeon een unieke kennispositie in Nederland op het gebied van Romeinse scheepsrestauratie en presentatie. Tegelijkertijd beschikt het park als publieksmuseum over de faciliteiten, expertise en het bereik om dit uitzonderlijke erfgoed voor een breed publiek zichtbaar en beleefbaar te maken.

De bekroning van 50 jaar inzet

De realisatie van een permanente opstelling is daarmee meer dan een duurzame investering in een erfgoedverhaal van wereldformaat. Het is de bekroning van decennialange inzet van deskundigen, vrijwilligers, bestuurders en beleidsmakers die samen het fundament hebben gelegd voor een blijvende toekomst van de Zwammerdamschepen.

II. Toekomstvisie voor de Zwammerdamschepen

Erfgoed, beleving en onderzoek in samenhang

De Zwammerdamschepen vormen het hart van een ambitieus plan waarin erfgoed, beleving en onderzoek samenkomen. Het doel is helder: deze unieke Romeinse schepen zichtbaar maken voor een breed publiek én ze veilig en duurzaam behouden voor de toekomst. Dit komt samen in drie pijlers: collectie, presentatie en participatie. De tentoonstelling van de schepen vormt de kern en wordt versterkt met interactieve elementen, educatie en participatief onderzoek. Zo draagt het project bij aan nieuwe kennis over het Romeinse verleden en een sterke beleving van het Limes-werelderfgoed.

Geschiedenis tot leven in Archeon

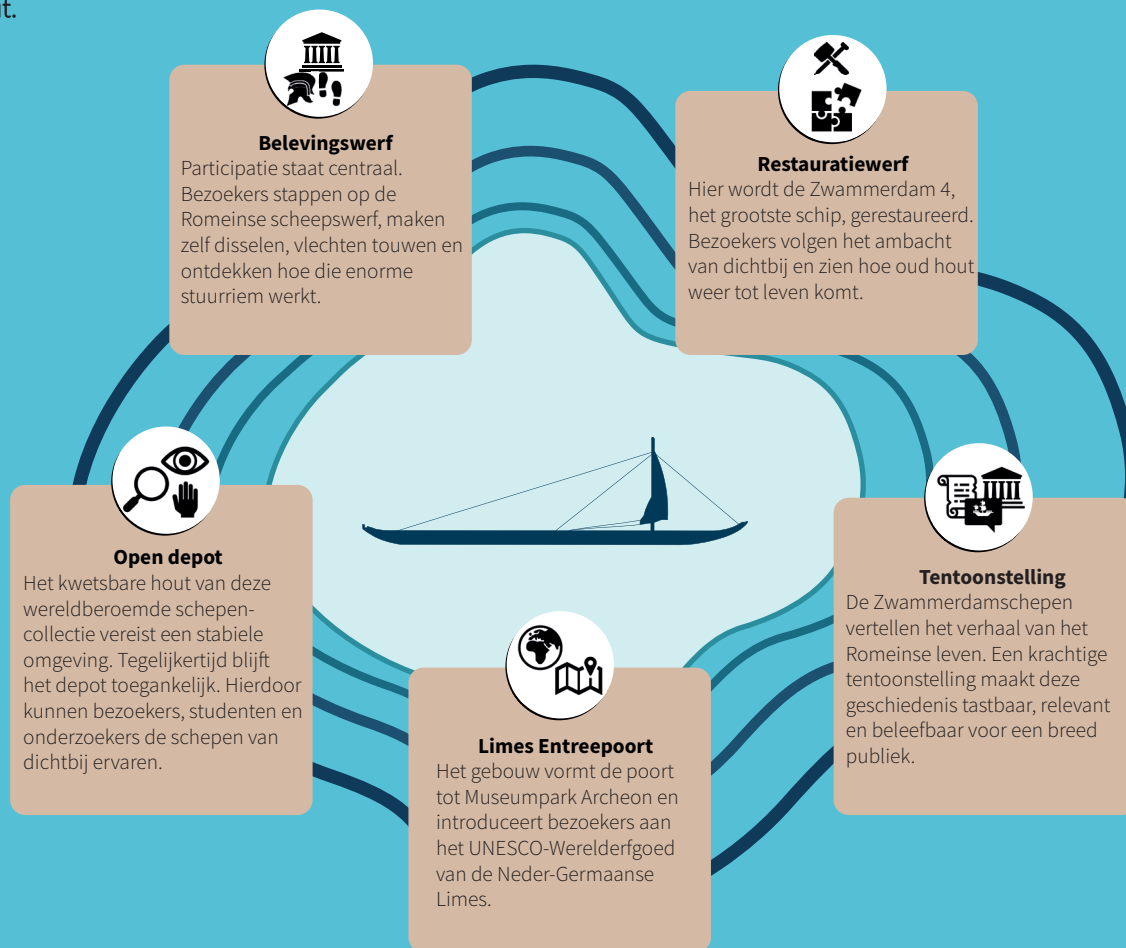
Deze visie sluit naadloos aan bij de werkwijze van Stichting Museumpark Archeon, waar geschiedenis tot leven komt door reconstructies, demonstraties en actieve beleving. Het park brengt de geschiedenis van Nederland tot leven. Van het mesolithicum tot de middeleeuwen, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek en in een zo authentiek mogelijke omgeving.

Behoud en toegankelijkheid in balans

De Zwammerdamschepen maken deel uit van de Rijkscollectie en vallen onder de Erfgoedwet. Die stelt duidelijke eisen: zorgvuldig behoud én publieke toegankelijkheid. In een slim ontworpen gebouw komen deze uitgangspunten samen. Door depot, tentoonstelling en restauratiewerf te combineren, worden deze taken efficiënt vervuld. Zo blijven de schepen niet alleen behouden, maar ook beleefbaar en betekenisvol voor een breed publiek. Voor bezoekers is het een ontdekkingsplek vol verwondering en Romeinse verhalen. Voor vrijwilligers, onderzoekers en scholieren is het een plek om kennis te delen, te leren en actief bij te dragen. En voor restauratoren biedt het ruimte om geconcentreerd te werken aan 2.000 jaar oud scheepshout.

Slim ontwerp

Het ruimteconcept wordt modulair opgezet, zodat het gebouw meegroeit met de veranderende behoeften van de collectie en de publieksfunctie. Op termijn kan de restauratiewerf en depot- ruimte bijvoorbeeld kleiner worden, ten gunste van een grotere expositieruimte. De globale ruimtebehoefte wordt nu geraamd op circa 3.100–3.400 m² bruto vloeroppervlak, mogelijk verdeeld over meerdere lagen. In de planvorming is ruimte opgenomen voor een groeimodel. De locatie is het huidige voorterrein van Museumpark Archeon, strategisch gepositioneerd als entreegebouw en toegangspoort tot het verhaal van het Limes-Werelderfgoed.

Ontdekking en verwondering

Een meeslepende presentatie in drie verhaallijnen

De Zwammerdamschepen worden gepresenteerd als het indrukwekkende hart van een interactieve, gelaagde tentoonstelling. Spel, participatie en museale verdieping komen samen in een beleving die het publiek volledig onderdompelt. De tentoonstelling vertelt drie krachtige verhalen.

1. Dynamiek in het Romeinse Rijk

Bezoekers ontdekken hoe Zuid-Holland onderdeel werd van een wereldrijk. Interactieve kaarten, persoonlijke verhalen en reconstructies brengen het netwerk van forten, waterwegen en handelsroutes tot leven. De rol van militaire logistiek en watertransport over lange afstanden – via de Rijn en naar de Britse eilanden – krijgt speciale aandacht. Zo ontstaat een breed beeld van Romeinse mobiliteit en de ontmoetingen met andere culturen, als opmaat naar het bredere verhaal van Museumpark Archeon.

2. De Zwammerdamschepen

Deze verhaallijn richt zich op de unieke collectie en de internationale betekenis van de schepen. Bezoekers volgen de opgraving, restauratie en het verhaal achter het vrachtschip Zwammerdam 2, volledig gerestaureerd met tuigage, roer en mast. Hoe zijn de schepen gebouwd? Welke houtsoorten werden gebruikt? En hoe kwam het schip vooruit?

3. De geur van het hout

Op de restauratiewerf werken restauratoren en ambachtslieden continu aan Zwammerdam 4, het grootste Romeinse binnenvaartschip van Noordwest-Europa (34 meter lang). Hier wordt niet alleen met oud archeologisch hout gewerkt, maar ook met nieuw hout. Bezoekers ruiken, voelen en kunnen zelf meedoen: disselen, roeiriemen maken, zeilen repareren en touw vlechten met traditionele technieken.

“Bezoekers zijn in Archeon geen toeschouwers, maar actieve deelnemers aan het verleden via het beleven van reconstructies, demonstraties en interactie met onze ‘Archeotolken’.”

*– Jack Veldman,
Directeur Museumpark Archeon*

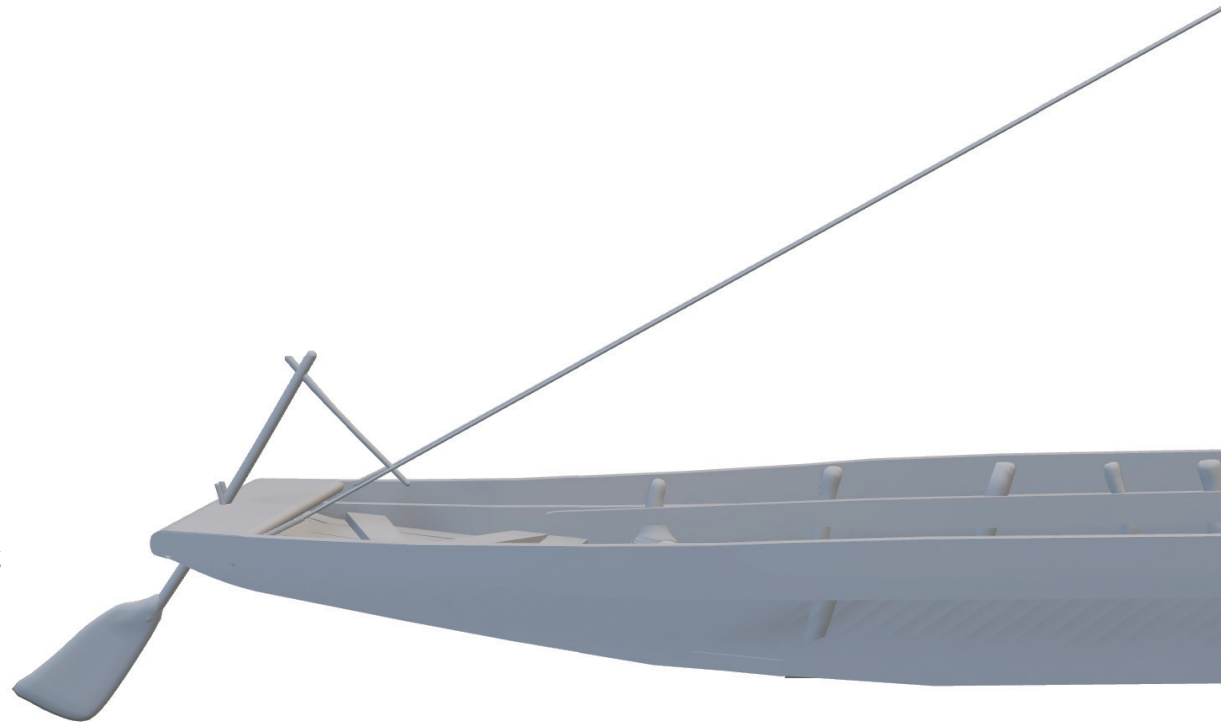
III. Meerwaarde en samenwerking

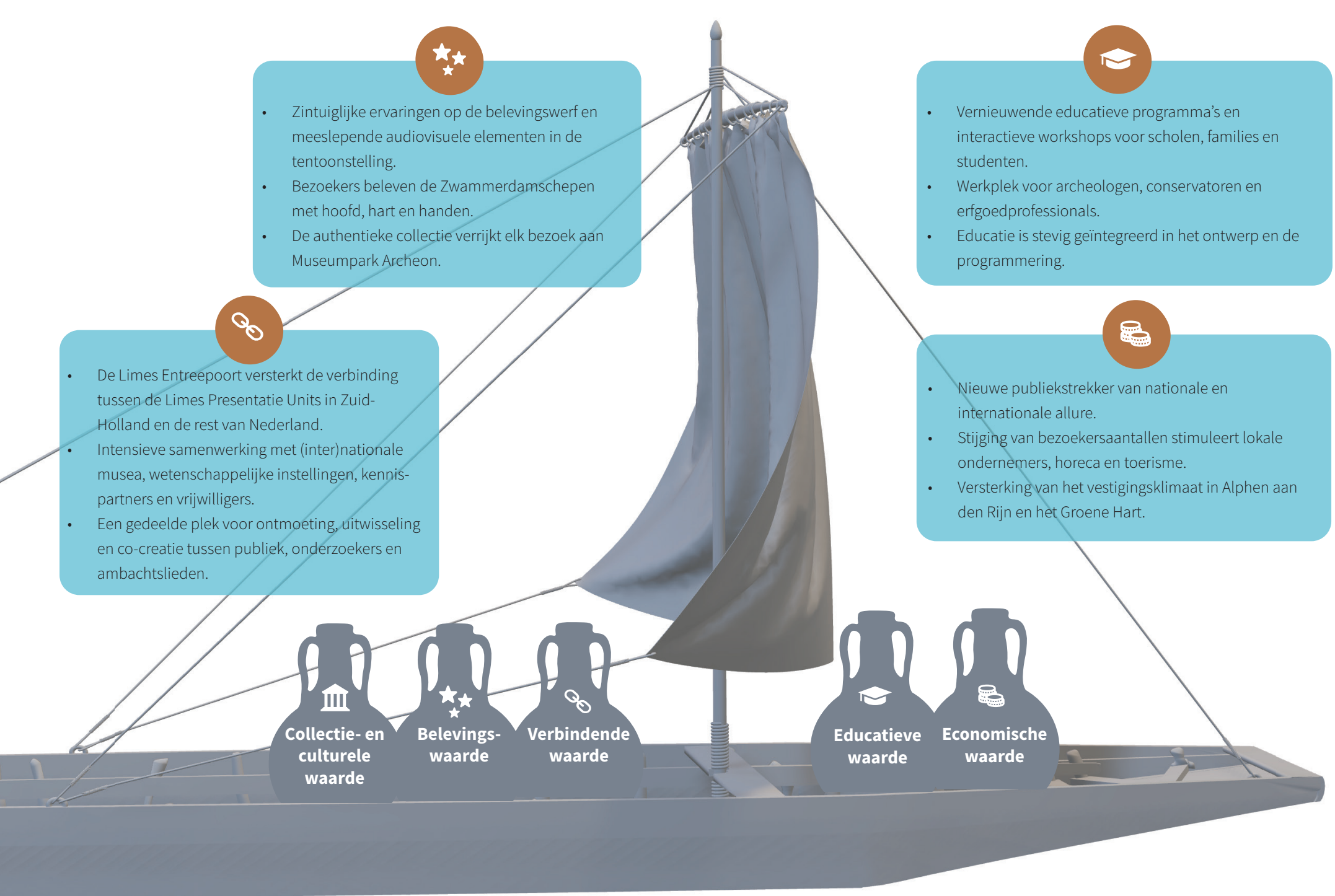

- De zes internationaal vermaarde Zwammerdamschepen worden duurzaam geconserveerd en gepresenteerd.
- De rijke collectie wordt toegankelijk en betekenisvol voor een breed publiek.
- De schepen vormen het kloppend hart van een toekomstgericht kennis- en belevingscentrum rond het UNESCO-Werelderfgoed Neder-Germaanse Limes.

De Zwammerdamschepen geladen met waarden

Een archeologische hotspot van wereldklasse. De Zwammerdamschepen zijn een ontdekking van wereldformaat die Zuid-Holland, Alphen aan den Rijn en Museumpark Archeon samenbrengen als dé archeologische hotspot voor kennis, beleving en vakmanschap. Het zichtbaar maken van deze schepen versterkt de regionale uitstraling en zorgt voor groei met impact die ver buiten de provincie reikt.

Samen bouwen aan betekenisvol erfgoed

Samenwerking als fundament

Jarenlange toewijding en samenwerking van het Rijk, de provincie Zuid-Holland, de gemeente Alphen aan den Rijn en Museumpark Archeon maakten het behoud van de Zwammerdamschepen mogelijk. De ontwikkeling rond deze schepen past binnen een bredere visie om ons gedeelde verleden beleefbaar te maken. Als één van de belangrijkste bezoekenlocaties van het Limes-Werelderfgoed draagt Archeon actief bij aan de gezamenlijke missie: het UNESCO-Werelderfgoed van de Neder-Germaanse Limes zichtbaar, beleefbaar en betekenisvol maken voor een breed publiek. In Zuid-Holland wordt daarbij verbinding gelegd met andere Limes Presentatie Units, zoals NIGRVM PVLLVM, Albaniana en Park Matilo. Samenwerking met de NLS richt zich op kennisdeling, gezamenlijke publieksacties en landelijke zichtbaarheid, samen met grote limesbezoekenlocaties als het Rijksmuseum van Oudheden, Castellum Hoge Woerd en Valkhof Museum.

Verbindingen over grenzen heen

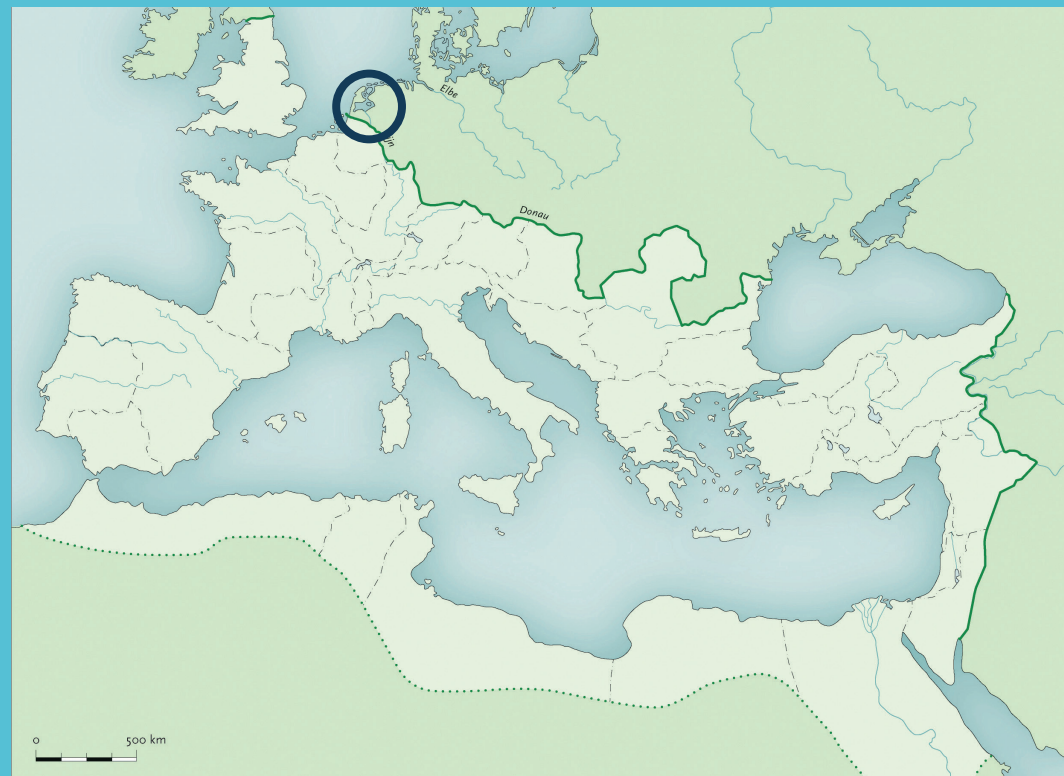
Internationaal is de samenwerking eveneens sterk. Museumpark Archeon werkt nauw samen met Archeologisch Park Xanten (Duitsland) en is mede-initiatiefnemer van het internationale netwerk Bridging the North Sea. In dit netwerk werken kustregio's samen aan het behoud en beleefbaar maken van Romeins maritiem erfgoed, met aandacht voor gedeelde uitdagingen van toen en nu, zoals zeespiegelstijging.

Toekomstgerichte governance

Voor het beheer van het nieuw te realiseren gebouw wordt gewerkt aan een passende, toekomstgerichte structuur, volledig in lijn met de Governance Code Cultuur. De definitieve vorm wordt in de vervolgfase in nauw overleg uitgewerkt, met oog voor transparantie, betrokkenheid van partners en continuïteit. De structuur bouwt voort op de kennis, kunde en expertise van Stichting Museumpark Archeon. Als geregistreerd museum is zij verantwoordelijk voor de inhoudelijke visie, de borging van de museale waarde, educatieve programmering en beleving in het Museumpark. Voor het beheer van de collectie blijft de samenwerking met Batavialand bestaan.

Museumpark Archeon werkt samen in verschillende verbanden en met verschillende organisaties:

- EXARC
- Destination Viking Association (DVA)
- Bridging the North Sea
- Canon van Nederland
- Cultural Routes of Europe
- Vereniging Vrienden van Archeon (VVvA)
- Archeologisch Werkgemeenschap Nederland (AWN)

Voor meer informatie over het internationale netwerk Bridging the North Sea scan de QR-code
<https://bridgingthenorthsea.org/>

IV. Investerings en exploitatie

Een gezamenlijke investering in de toekomst

Een publiekstrekker van nationale allure

Met de realisatie van dit plan wordt in Alphen aan den Rijn een publiekstrekker van nationale allure gecreëerd. De Zwammerdamschepen vormen het middelpunt van deze nieuwe, hoogwaardige bezoekerservaring binnen Museumpark Archeon. Het plan combineert museale verdieping met een speelse, interactieve beleving. Hierdoor blijft de authentieke Archeon-ervaring behouden en worden tegelijkertijd nieuwe doelgroepen aangetrokken.

Bezoekersgroei en educatieve meerwaarde

Museumpark Archeon ontvangt momenteel circa 325.000 bezoekers per jaar. Met dit plan wordt een substantiële groei voorzien van 90.000 tot 100.000 extra bezoekers. De grootste toename wordt verwacht onder Museumkaarthouders en de zakelijke en groepsmarkt. Dit mede dankzij nieuwe faciliteiten

voor deze doelgroepen. Daarnaast ontstaat een verrijkte educatieve ervaring, waarin scholieren op nieuwe manieren leren over het Romeinse verleden van Zuid-Holland, onderdeel van de Canon van Nederland.

Investering voor kwaliteit en ervaring

Om het hoge ambitieniveau te realiseren en het bezoekerspotentieel te benutten, is een investering van € 22–25 miljoen nodig. Deze investering is gelaagd en schaalbaar, met ruimte voor variatie in kwaliteits- en afwerkingsniveau. Binnen dit budget worden de Zwammerdamschepen optimaal behouden en wordt ingezet op een unieke, eigentijdse en interactieve bezoekerservaring.

V. De vaarroute naar realisatie

Van visie naar realisatie, een plan in beweging

De ontwikkeling van het nieuwe onderkomen voor de Zwammerdamschepen is een ambitieus en zorgvuldig gefaseerd project. Van inhoudelijke visie tot fysieke realisatie vraagt elke stap samenwerking, afstemming en grondige voorbereiding. De beoogde oplevering is in 2031, afgestemd op het tempo van besluitvorming, ontwerp, partnerschappen en uitvoering. Gedurende het proces is er ruimte voor sturing, keuzes en maatwerk. Belangrijke uitgangspunten:

- Inhoud stuurt vorm: de inhoud en optimale beleving voor de bezoeker bepalen het ontwerp.
- Flexibele groei: het plan is schaalbaar en kan in fasen worden gerealiseerd (basis-, kwaliteit-, plus- en max-niveaus zijn uitgewerkt).
- Ruimte voor keuzes: per fase kunnen functies, omvang en middelen definitief worden bijgesteld in overleg met betrokken partners en financiers.

Jaren '70 – Jaren '10
Conservering
Zwammerdamschepen –
Decennialang conserveringsproces
in speciale tanks bij Batavialand

2017
Start restauratie –
Zwammerdamschepen – De schepen
worden overgebracht naar Archeon en
daar wordt de restauratie gestart

2021
Plaatsing Neder-
Germaanse Limes
op de UNESCO
Werelderfgoedlijst

2026/2027
Ontwerptraject –
architectenselectie,
planologische procedure,
voorlopig en definitief ontwerp

2029
Realisatie –
Start bouw en
inrichting van het
gebouw

2031
Opening –
Officiële
openstelling en publiek-
sopening

1971 – 1974
Ontdekking en opgraving
Zwammerdamschepen

2010
Opbouw nominatiedossier
UNESCO Werelderfgoed

2022
Intentieverklaring van de 4
Partners voor de restauratie en
de presentatie van de
Zwammerdamschepen

2025
Planvorming –
Het museale verhaal,
programma van eisen
gebouw, financiële vertaling,
opties voor governance

2028
Procedures –
Vergunningen,
bouwvoorbereiding,
aanbesteding

VI. “All aboard!”

Vaar mee op dit erfgoed van wereldklasse

De Zwammerdamschepen vormen een uniek onderdeel van de Rijks Maritieme Erfgoed Collectie, hebben internationale betekenis en zijn diep verankerd in de geschiedenis van Zuid-Holland.

Dankzij de toewijding van partners is er al veel bereikt:

- Met inzet van experts en vrijwilligers van Museumpark Archeon, in samenwerking met Batavialand, is de collectie volledig geconserveerd en veilig opgeslagen. Meerdere Zwammerdamschepen zijn al succesvol gerestaureerd;
- Deze mijlpaal werd mogelijk gemaakt dankzij de steun van betrokken overheden, waaronder het Rijk, de Provincie Zuid-Holland, de gemeente Alphen aan den Rijn en regio Holland Rijnland en een groot aantal sponsors, zoals het Mondriaan Fonds, BPD Cultuurfonds, VSBfonds en Fonds Alphen en omstreken;
- Kennis en expertise zijn opgebouwd en erkend; nieuwe vondsten zoals de Romeinse boomstamboot uit Dreumel (GLD) en fragmenten van de IJsselkogge vinden hun weg naar het restauratieteam van Museumpark Archeon;
- De grond voor het nieuwe gebouw is beschikbaar gesteld door de gemeente Alphen aan den Rijn.

Een gezamenlijke investering in de toekomst

Een plek waar erfgoed leeft, verbindt en blijft

Het fundament ligt er. De visie is uitgewerkt. De tijd is rijp om samen de volgende stap te zetten: de realisatie van een toekomstbestendige plek voor de Zwammerdamschepen. Een plek waar erfgoed leeft, verbindt en blijft.

Wij nodigen betrokken partners uit om bij te dragen aan deze volgende stap: de bouw en inrichting van het museumgebouw én de duurzame inbedding van de Rijkscollectie. Concreet betekent dit een financiële bijdrage en structurele steun om deze beroemde collectie schepen als publiek erfgoed toegankelijk te maken en te houden.

Sluit aan. Vaar mee. Bouw mee. Uw betrokkenheid maakt het verschil. Word zichtbaar onderdeel van een erfgoedproject van wereldformaat en draag bij aan een unieke plek waar geschiedenis tot leven komt en waar educatie, beleving en onderzoek samenkomen. Samen zorgen we ervoor dat de Zwammerdamschepen blijven spreken voor deze en volgende generaties.

Voor meer informatie scan de QR-code
www.archeon.nl/romeinseschepswerfarcheon-wervingscampagne

Feiten en cijfers

- Circa 120 m³ hout geconserveerd
- Circa 100 m³ hout gereinigd
- Opslag in 28 vijf-meterstellingen
- Zwammerdam 1: vorm gereconstrueerd
- Zwammerdam 2: gerestaureerd (gereed voor expo)
- Zwammerdam 3: gerestaureerd (gereed voor expo)
- Zwammerdam 4: in voorbereiding voor verdere restauratie
- Zwammerdam 5: gerestaureerd (gereed voor expo)
- Zwammerdam 6: gereed voor documentatie en opbouw
- Stuurriem Zwammerdam: gereed voor opbouw

Colofon

De restauratie is mede mogelijk gemaakt door:

VSBFonds,
iedereen doet mee

M
mondriaan
fonds

NICO NAP
FOUNDATION

FONDS ALPHEN
en omstreken

bpd

EDBA
ECONOMIE DEVELOPMENT BUREAU ALPHEN

In samenwerking met:

 Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

 LIMES
Limes van het
Romeinse Rijk
 unesco
Werelderfgoed

BATAVIA
LAND

Impressies nieuw gebouw:

Bloemen Architecten

Deels gebaseerd op schetsontwerpen van Van Roosmalen Van
Gessel Architecten

Overige beelden via:

Museumpark Archeon

Teksten:

Studio Jits

Vormgeving:

Ginder